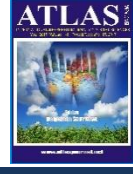

ATLAS INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ISSN:2619-936X

Article Arrival Date: 27.06.2018

Published Date:27.08.2018

2018 / August

Vol 4, Issue:11

Pp:841-850

Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

CAMİ TASARIMINDA PLANİMETRİK KURGUNUN YENİDEN TARTIŞILMASI: İSKELE CAMİ TASARIMI¹

DISCUSSION OF PLANIMETRIC FICTION IN MOSQUE DESIGN: WHARF MOSQUE DESIGN

İbrahim TÜRKERİ

Dr. Öğr. Gör., Gebze Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, iturkeri@gtu.edu.tr, Gebze / Kocaeli,

ÖZET

İslam tapınma mekânlarının tarihsel süreç içerisindeki gelişimi incelendiğinde; namaz ibadetinin doğası nedeniyle mekânın kible yönünde olması gerektiği ve en ön safta ibadet etmenin daha sevap olduğu inancından ötürü erken dönem İslam mescitlerinin, enine dikdörtgen bir planimetri ile kurgulandığı gözlemlenmektedir. Mescid-i Nebevi'den Selçuklu'nun son dönemine kadar bu kurgu devamlılık göstermektedir.

Günümüzde ise merkezi planlı Osmanlı Dönemi camilerinin planimetrik kurgularına dayalı tasarım anlayışı sürdürülmektedir. İstisnai tasarımlar dışında kentlerin fiziki çevresi, merkezi planlı ve kubbeli camilerle donatılmaktadır. Çalışma kapsamında mimarlığın yeniden üretim süreçlerinin önünde ciddi bir mesele olan "cami sorunsalı" temas edilmekte ve bu bağlamda değerlendirilmesi düşünülen "İskele Cami Tasarımı" paylaşılmaktadır. Geliştirilen bu tasarım, litürjik, mekânsal ve strüktürel öge yorumu ile cami sorunsalına yeni bir alan açmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Cami, Cami Sorunsalı, Planimetrik Kurgu.

ABSTRACT

When the development of Islamic worship places in the historical process is examined, it is observed that early Islamic masjids were constructed with a transverse rectangular planimetry because of the nature of prayer worship and the belief that the place should be in the direction of the kibble and that worshipping the front line is more worthy of worship. From the Masjid al-Nabawi until the last period of the Seljuks, this fiction continues.

Today, the concept of design based on planimetric constructions of centrally planned Ottoman Period mosques continues. Besides the exceptional designs, the physical surroundings of the cities are equipped with central planed and domed glass. Within the scope of the study, "mosque problem", which is a serious issue before the reproduction processes of architecture, is being touched and "Wharf Mosque Design", which is considered to be evaluated in this context, is shared. This design is aimed to open a new space for the mosque problem with the interpretation of liturgical, spatial and structural elements.

Keywords: Mosque, Mosquito Problem, Planimetric Fiction.

¹ 9-12 Kasım 2017 tarihinde Şanlıurfa'da düzenlenen 1. Uluslararası El-Ruha Sosyal Bilimler Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur. Ayrıca TC Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı TÜÇEV tarafından desteklenmiştir.

1. GİRİŞ

İslam dininin temel tapınma eylemi olan namaz ibadeti, ferdi ve toplu olarak yapılabilen bir ibadettir. Bu litürjik eylem sırasında inanç ve tapınma eylemi için gerekli olan “yer” insan bedeninin kendisidir. Ferdi olarak temiz olan her yerde namaz kılınabilmektedir. Toplu olarak yapılan namaz ibadeti sosyal bir durum oluşturmuş ve tarihsel süreç içerisinde gelişen İslam Kültürü her yerden ve her şeyden farklılaşan İslam tapınma mekânları inşa etmiştir.

Hz. Peygamber’in aile fertleriyle rahatça kalabileceği bir evi bile yokken, Medine’ye varır varmaz ilk iş olarak bir mescid yapmaya teşebbüs etmiş olması, onun, mescidin toplum hayatındaki yerini ve önemini çok iyi bilmiş olduğunu göstermektedir. Mescid-i Nebi’nin toplum hayatındaki yerine bakıldığında ibadet yeri olmasının yanı sıra eğitim-öğretim, diplomatik münasebetlerin sürüldüğü yer, hukuki meselelerin çözüme kavuşturulduğu yer, sosyal bütünlüğün sağlandığı yer, edebi yarışmaların yapıldığı yer, misafirhane, hastane ve hapishane amacıyla da kullanılmıştır. (Güç A.)

İbadet yeri ve tapınma eylemi olan “namaz” ibadeti arasındaki ilişkiye değinen Grabar’a göre; namaz kişiye özel bir eylem olmanın yanı sıra aynı zamanda cemaatin tümünü kapsayan kolektif bir eylemdir. Namazın aldığı biçimler ve kolektif bir eyleme dönüşmesi Müslüman topluluğunun 622-632 yıllarında sürdürdüğü yaşam sonucu ortaya çıkmıştır. İslam tapınma mekânı içerisinde namaz kılma eylemi için gerçekleştirilen bütün ritüellerin ortak özelliği, Müslüman topluluğun üyeleri arasındaki formel bağları güçlendirmek ve topluluğu Musevi, Hıristiyan ve putperest topluluklardan ayırmak amacını taşımaktadırlar. Bu iki başat özellik sonraları “cami” olarak bilinecek olan kurumun başlıca belirleyicileri olacaktır. (Grabar O.)

2. İSLAM TAPINMA MEKÂN LARI VE CAMİ

Sosyal hayatı örgütleyen bir kurum ve ibadet mekânı olarak “cami”lerin kullanılmasından çok daha öncesinde, İslam’da ibadet yerlerini karşılamak için kullanılan ilk kelime “mescid”tir. Kuran-ı Kerim’de mescidlerin Allah’a ait olduğu belirtilmiştir; “Allah’ın mescidlerinde O’nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır”. Diğer ayetlerde de defalarca ibadet yerlerini belirtmek amacıyla kullanılan mescid kelimesi kullanılmıştır; “Allah’ın mescidlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar eder”. (Kuran-ı Kerim)

İslam ülkelerinde mescid, beş vakit namazın, Cuma ve bayram namazlarının kılındığı yer anlamında kullanılırken, günümüz Türkiye’sinde Cuma namazı kılınmayıp sadece vakit namazlarının kılındığı yer anlamında kullanılmaktadır. Vakıtların kılınabildiği ve Cuma namazı selâhiyetinin verildiği ibadet mekânlarına “cami” denilmektedir. Cuma, cem ve cemaat kelimelerinin de “cami”den türediği bilinmektedir.

Önceleri litürjik bir İslam tapınma eylemi olan ve toplu halde gerçekleştirilen Cuma namazının kılındığı ibadethaneleri diğerlerinden ayırmak için “cami” sözcüğü kullanılırken, zamanla minberi olan mescitlere “cami”, namazın bireysel veya küçük gruplar halinde kılındığı ancak toplu halde Cuma namazının kılınmadığı dolayısıyla minberi olmayan ibadet mekânlarına ise sadece “mescit” denmeye başlanmıştır.

İslam kültüründe ibadet yeri anlamında kullanılan diğer kelime “musalla” diğer adıyla “namazgâh”tır. Musalla, Türkiye’de genel olarak cenaze namazı sırasında tabutun konulduğu yüksek taş olarak bilirse de bir diğer adıyla namazgâh; açık havada namaz kılmaya mahsus yer anlamını taşımaktadır. Açık hava camisi durumundaki bu ibadet mekânları bünyesinde mihrap duvarı, minber, minare ve abdest alınabilecek çeşme bulundurmaktadır. (Tiryaki Y.) Grabar’ın tanımına göre musalla; kısaca “namaz kılınacak, tapınılacak yer” demektir ve

anlaşılabilirliği kadarıyla, üzerinde hiçbir yapı bulunmayan, ancak sınırları her nasılsa belirlenmiş, geniş açık bir alanı nitelemektedir. (Grabar O.)

Özel'e göre; litürjik (kıble duvarı, mihrap, minber, minare, şadırvan), mekânsal (musalla, avlu, kadınlar mahfili, son cemaat yeri, revak) ve strüktürel (kubbe) öğeler İslam tapınma yapısının kurucu öğeleridir. (Özel K.) İslamiyet'in ritüellerine ve tapınma biçimine dair kuralların tamamını karşılayan bu öğeler, İslam tapınma mekânına kimliğini veren parçalardır ve İslamiyet'in kendisinden çok, İslam Kültürü'nün oluşturduğu yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Litürjik, mekânsal ve strüktürel öğeler, İslam tapınma mekânına kimlik vermesiyle birlikte, cami mimarisinde planimetrik kurgunun oluşumunda da tanımlayıcı öğe konumundadır. Plan düzleminde mekânsal ilişkiler bu öğeler aracılığıyla işaret edilmektedir.

Cami mimarisinin tarihi zamansal olarak günümüzden geriye - kökene doğru giderek sorgulandığında İslam tapınma mekânını kuran öğeler, döneme ve coğrafyaya göre değişen farklı planimetrik kurgularda karşımıza çıkmaktadır.

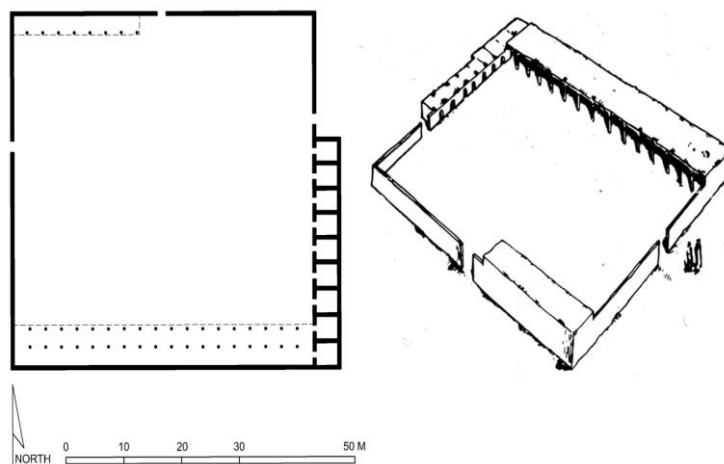
3. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE CAMİ MİMARİSİNDE PLANİMETRİK KURGUNUN GELİŞİMİ

Hız. Peygamber miraca çıktıktan sonra beş vakit namaz kılınmaya başlanmıştır. İslamiyet'i kabul etmeyenler Kâbe'de namaz kılmayı yasaklayınca ik Müslümanlar Erkam Bin Ebi'l Erkam'ın evine sığınmışlar burada ibadet etmişlerdir. (Apak A.) Bu yüzden Erkam'ın evi ve namaz kılınan bu evin salonu, İslam tapınma mekânları açısından önemli bir yere sahiptir fakat günümüze ulaşamamıştır.

Mekkeli müşriklerin Kâbe'de ibadet etmeye engel olmaları üzerine, Müslümanlar Kâbe'nin dışında bir mescid inşa etmek zorunda kalmışlardır. Bunun üzerine yapılan hususi mescitlerden ilki Ammar b. Yasir'in yaptırdığı mescittir, ikincisi Hz. Ebu Bekir'in evinin yanına yaptırmış olduğu mescittir. (Hamidullah M.)

Grabar; "bütün bu mescidlerin yarattığı güçlük, biçimlerine, hatta birçoklarının yapım tarihine ilişkin hiç bir bilginin bulunmayışından kaynaklanmaktadır. Birçokları, büyük bir olasılıkla, putperest Arabistan'ın yeni inanç tarafından ele geçirilmiş eski kutsal yerleriydi ya da tanımlanabilir formlardan yoksun basit evler ya da kapalı alanlardı" der. (Grabar O.)

İslam tapınma mekânları arasında önemli bir başlangıç tarifleyen diğer mescid, peygamberin de inşasında bizzat çalıştığı söylenen Mescid-i Nebi'dir. İçinde bulunduğu yerleşim örüntüsünden farklı bir form, malzeme ve yapma biçiminin aranmadığı Mescid-i Nebevi, enine dikdörtgen bir planimetrik kurguya sahiptir.

Resim 1. Hz. Muhammed'in Medine'deki evi ve mescidi (Mescid-i Nebevi) (Creswell K.A.C.)

Hız. Peygamber ve dört halife döneminde yapılan camiler “Erken Dönem İslam Camii” olarak adlandırılmaktadır. Erken dönem İslam camilerinde Mescid-i Nebevi'nin planimetrik kurgusunun tekrarlandığı görülmektedir. Dönemin en eski camileri Basra (632), Kûfe (639) ve Fustat'da Amr (642) camileridir.

Dört halife döneminde sonra gelen Emeviler dönemindeki (661-750) camilerin planimetrik kurguları incelendiğinde, Mescid-i Nebi'nin enine dikdörtgen plan düzeninin etkileri görülmektedir. Emevi camileri Mescid-i Nebevi'nin plan şemasından yola çıkarak, yayvan dikdörtgen planı kendilerine temel almıştır. Kayrevan Seydi Ukba Camii ve Kurtuba Ulu Camii bunun en iyi örneğidir. Bununla birlikte Emeviler döneminde de mescidlerin bir dini ve idari merkez olma özelliğini sürdürdüğü görülmektedir. (Güç A.)

Emeviler dönemi açık bir şekilde din dışı ve dünyevi bir sanat üretmiştir. Kutsal /kutlu olanla seküler olan arasında normal olarak hiçbir ayrımın bulunmadığı İslam toprağında (bir evin, camiden asla ayrı üslupta yapılmaması), Emevi hükümdarlarının sahip olduğu sanat eserleri gerçek bir paganizmin örnekleridir. Şam'da bulunan Ümeyye Ulu Cami, Hz. Peygamber'in ve ailesinin çok basit ve sade meskenlerinin açıldığı bir ev avlusundan başka bir şey değildir. (Burckhardt T.)

Emevilerin yerine Abbasilerin geçmesi, İslam tarihinin en büyük olaylarından biridir. Hilafet merkezinin Şam'dan Bağdat'a geçmesi, idare ve siyaset zihniyetindeki değişiklikler sanat alanına da tesir etmiştir[98]. Hem bir ibadet yeri, hem de bir eğitim-öğretim müessesesi olarak kullanılan ve aynı zamanda zengin kitap koleksiyonlarına da sahip olan camiler, bu önemli görevlerini Abbasiler'in ilk devirlerinde de devam ettirmişlerdir. (Güç A.)

Abbasiler'den sonra gelen Fatimiler döneminde camilerde en çok görülen özellikler arasında “transeptin” genişletilmesini, taşın tercih edilmesini, önemli bir mimari yenilik olarak da cephenin rölyefli gösterilmesini belirtmek gerekmektedir. (Yetkin S.K.)

Karahanlılar döneminin camilerinde ise mimari bir eleman olarak kubbenin öne çıktığı görülmektedir. Bölgesel bir malzeme olarak kerpiç ve tuğlanın kullanıldığı bu camiler, Osmanlı klasik mimarisinde Mimar Sinan'ın geliştirdiği merkezi planlı büyük camilerin ilk örnekleri olarak kabul edilirler. Gazneliler, Karahanlılar'ın plan özelliklerini devam ettirmiş ve malzeme olarak ahşap kullanmışlardır. Anadolu'da 13.yy'da gelişen ahşap direkli camilere kaynak oluşturacak yapılar inşa etmişlerdir. Camilere tuğla üzerine küfi (en eski köşeli İslam yazısı) kitabeler, çeşitli bitki motifleri ve geometrik şekillerden oluşan süslemeler yapmışlardır. Büyük Selçuklular Dönemi incelendiğinde; İran'da, Türk mimarisinde Karahanlılar ve Gazneliler ile başlayan mihrap önü kubbesinin önem kazandığı cami planının geliştirildiği ve tuğlanın dekoratif bir anlayışla kullanıldığı görülmektedir. (Ölmez v.d.)

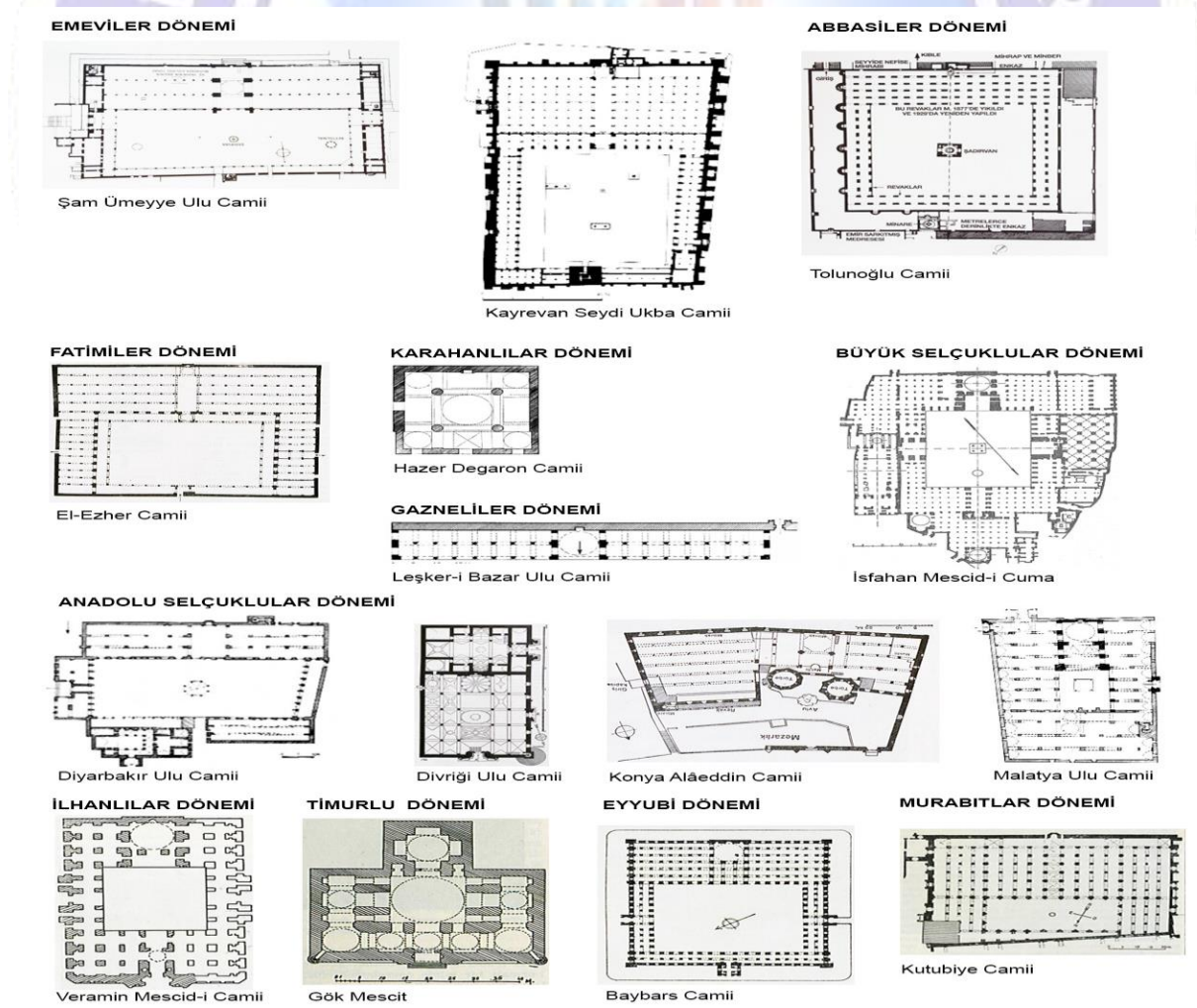
Dört eyvanlı cami tipinin ilk örneği olarak kabul edilen İsfahan Mescid-i Cuma, Zevâre Mescid-i Cuma ve Ardistan Mescid-i Cuma dört eyvanlı ve açık avlulu plan tipindedir. Anadolu Selçuklular döneminde ise, 13.yy'dan itibaren ahşap direkli ve taş destekli camiler yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde; mihraba yönelik dik sahnın kestiği yatay sahnınlardan oluşan “transept planlı” camilere örnek Diyarbakır Ulu Camii'dir. Birbirine eşit aralıklı sütun dizileri ile sahnınlara ayrılan “kûfe planlı” camiler (Konya Alâeddin Camii), mihrabın kısa kenara yerleştirilip orta sahnın diğerlerinden geniş tutulduğu “bazilikal planlı” camiler (Divriği Ulu Camii), mihrap bölümünün üzeri kubbe ile örtülü bir eyvan görünümünde olduğu “eyvanlı” camiler (Malatya Ulu Camii) bulunmaktadır. (Ölmez v.d.)

İlhanlılar döneminde asıl değişiklik mimari tezyinattadır. Bu dönemin mimari unsurlarında renk, o zamana kadar görülmedik bir genişlik ve zenginlik kazanır. Bu andan itibaren sırcalı dekor binaların bütün dış yüzünü kaplamaya başlar. Timurlu mimarisi de Selçuklu

geleneğinin izinde yürüyen İlhanlı mimarisinin bir devamıdır. Timurlu devri mimarisine bağlanabilen Tebriz'deki Gök Mescit, Bursa'daki Yeşil Cami ile benzerlik göstermektedir. Eyyubi döneminin mimarisi Fatimi mimarisinin devamıdır. Memlûklar döneminde ise; gerek Türk gerek Çerkes Memlûkları zamanında birçok cami yapılmıştır. Çerkes Memlûkları mimari bir yenilik göstermemiş, Türk Memlûkları'nın programlarını, yapı ve süsleme sistemlerini geliştirmişlerdir. Avlusu revaklarla çevrili haremî çok sütunlu, sahnaları kubbe duvarına paralel olan bu cami düzeni, XIV. ve XV. yüzyıllarda Çerkes Memlûkları zamanında da devam etmektedir. (Yetkin S.K.)

Büyük ölçekli camilerin inşa edildiği Murabıtlar ve Muvahhidler'in dönemi incelendiğinde; çok sütunlu ve avlulu plan kurgusundan da anlaşılacağı üzere, Kayravan Camisinin etkileri görülmektedir. İsfahan Mescid-i Şah, Safeviler döneminin en önemli İslam tapınma mekânıdır. Safeviler'in ardından Baburlu döneminde yapılan dini yapıların başında ise Fethpûr Cami Mescidi gelmektedir.

Klasik Osmanlı mimarisinin oluşumunu anlamak için Selçuklu mimarisinden kesin olarak ayrılmayan, tam özelliğini XVI. yüzyılın başlarından itibaren kazanmaya başlayan Beylikler dönemi mimarisini anlamak gerekmektedir. Çünkü klasik Osmanlı mimarisi, Beylikler dönemindeki denemelerin bir sonucudur. Bu denemelerin başında mekân anlayışının gelişmeye başlaması, açık ve kapalı kısımların denkleşmesi, iç ve dışın ahenkleşmesi, avlunun revaklı olarak cami gövdesine katılması, son cemaat yerinin cami mimarisinde belirmesi, portallerin sadeleşmesi, mermer kaplamaların kullanılması gibi özellikler gelmektedir. (Yetkin S.K.)

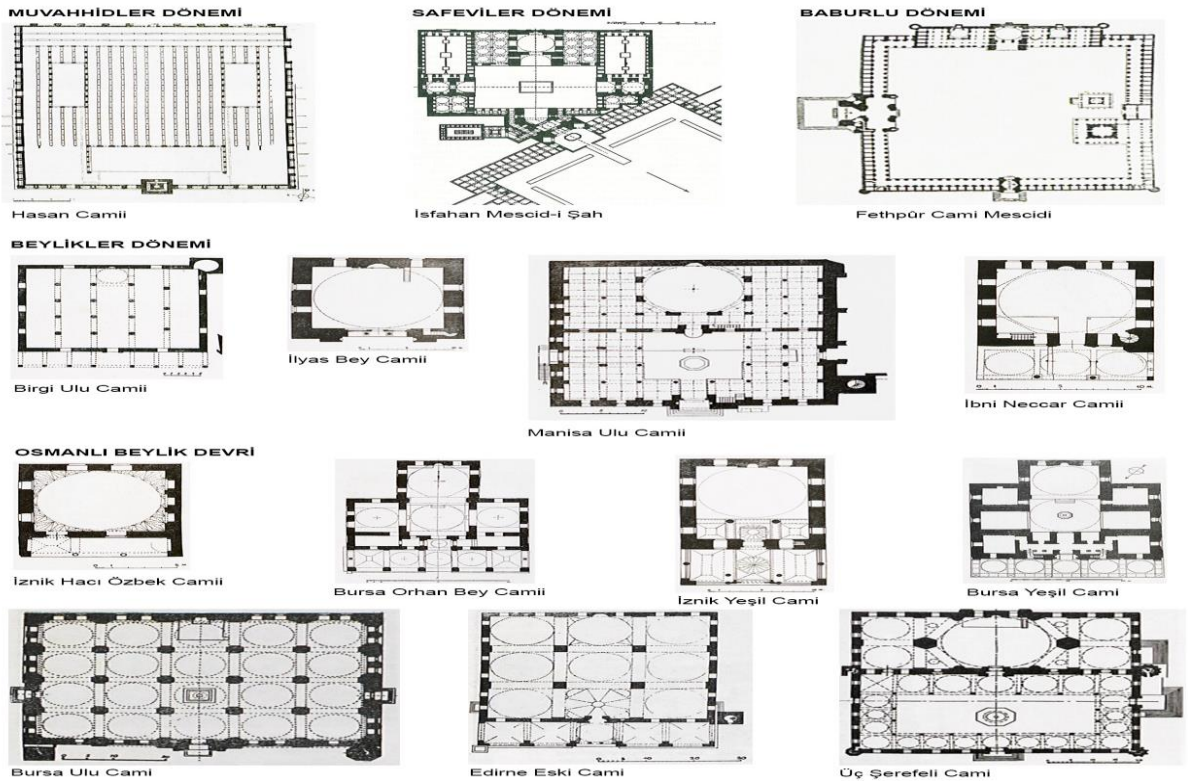

Resim 2. Camilerin Planimetrik Kurgusunun Tarihsel Gelişimi (Yetkin S. K.)

İslam Tarihi'nde Hz. Peygamber döneminden beri bir gelenek haline gelen cami yaptırma ve onu topluma mal etme anlayışı, Osmanlılar Dönemi'nde de devam etmiştir. Fethedilen yerlere hemen bir cami yaptırılması veya kiliselerin camiye çevrilmesi bunu göstermektedir. Tapınma yapısının, Emevi ve Abbasilerde de görüldüğü gibi eğitim – öğretim programı ile çevrelendiği Osmanlı Dönemi camilerinde de görülmektedir. Bununla birlikte camiler, kendileri esas öğe olacak biçimde çevresinde sıbyan mektebi – imarethane – hamam – çarşı gibi sosyal görevi olan yapılar (külliye) ile birlikte yapılmıştır. Camiler, çok yönlü görev üstlenerek toplum hayatının ayrılmaz bir parçası olmuştur.

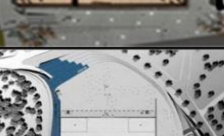
Osmanlı dönemi İslam tapınma mekânlarının ilk örnekleri Osmanlı Beylik devri mimarisinde yer almaktadır. Bu yapılardan en önemlileri; tuğla ve kırmızı kiremitli kubbesiyle İznik Hacı Özbek Camii, planı itibariyle Selçuklu yapılarından farklı ve son cemaat yerinin Bursa'da ilk defa bu yapıya ilave edildiği Bursa Orhan Bey Camii, minaresindeki çini işçiliğiyle çiniciliğin ulaştığı mertebeyi sergileyen İznik Yeşil Cami, plan bakımından Orhan Bey Camii'ne benzeyen Bursa Yeşil Cami, çok kubbeli plan kurgusuyla Bursa Ulu Camii, Beylik devrinin Edirne'deki en büyük yapısı olan Edirne Eski Cami, avlulu Osmanlı camilerinin en eski örneği olan Edirne'deki Üç Şerefeli Cami'dir. (Yetkin S.K.)

Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü olduğu dönemde baş mimarlığa getirilen Sinan'ın, elindeki mevcut teknolojik olanakların izin verdiği ölçüde, her denemesinde yeni olanı arayarak, planimetrik ve strüktürel açıdan farklılıklar yaratmaya özen gösterdiği eserleriyle, kubbeli cami mimarisini doruk noktasına ulaştırdığı görülmektedir. Kuban'a göre; mimarlık tarihinde kubbe yapısı strüktürel ve simgesel olguların karşılıklı etkileşimi içinde, giderek hem mekân yapılarının başlıca ögesi olur, hem de göğün, tanrının, politik gücün ve kent fizyonomilerinin simgesi haline dönüşür. Kubbeli yapı tarihi, kesiksizdir. (Kuban D.) Mimarî alanda eski dönemlerden beri uygulanan ve tarihsel gelişim süreci içinde boyutları büyüyen kubbe, zamanla cami mimarisinin vazgeçilmez bir unsuru haline gelse de ilk İslam mabedlerinin kubbesiz olması mimarlık ortamında cami mimarisine üzerine yapılan tartışmaları çeşitlendirmektedir.

Resim 3. Camilerin Planimetrik Kurgusunun Tarihsel Gelişimi (Yetkin S. K.)

Günümüz Türkiye'sinde ise fiili durumlar haricinde merkezi planlı Osmanlı Dönemi camilerinin kötü taklitleri sürdürülmektedir. Kentlerin fiziki çevresi, bu taklit camiler ile donatılmaktadır. Mimarlık ortamı bu duruma yarışmalar aracılığıyla refleks göstermeye çalışmaktadır. Bu yarışmalarda elde edilen tasarımlarda bazı yaklaşımlarda da tarihsel referansın öze döndürülmeye çalışıldığı ve bu doğrultuda enine dikdörtgen plan kurgusuyla tipolojik kırılmayı hedefledikleri gözlemlenmektedir.

DİKDÖRTGEN PLAN ŞEMASINI KULLANAN TASARIMLAR	MAKET FOTOĞRAFI / PERSPEKTİF	VAZİYET PLANI	PLAN	KESİT
Cami Mimarisi Üzerine Fikir Yarışması (2010) Eşdeğer Ödül 1				
Cami Mimarisi Üzerine Fikir Yarışması (2010) Eşdeğer Ödül 6				
Şişli Halide Edip Adıvar Külliyesi Ulusal Mimari Proje Yarışması (2012) 2. Ödül				
Şişli Halide Edip Adıvar Külliyesi Ulusal Mimari Proje Yarışması (2012) Satınalma 2				
Şişli Halide Edip Adıvar Külliyesi Ulusal Mimari Proje Yarışması (2012) Satınalma 3				
Çamlıca Camii Mimari Proje Yarışması (2012) 2. Ödül 2				

Tablo 1. Yarışma Projelerinde Dikdörtgen Plan Şemasını Kullanan Tasarımlar, İbrahim Türkeri Arşivi

4. İSKELE CAMİ TASARIMI

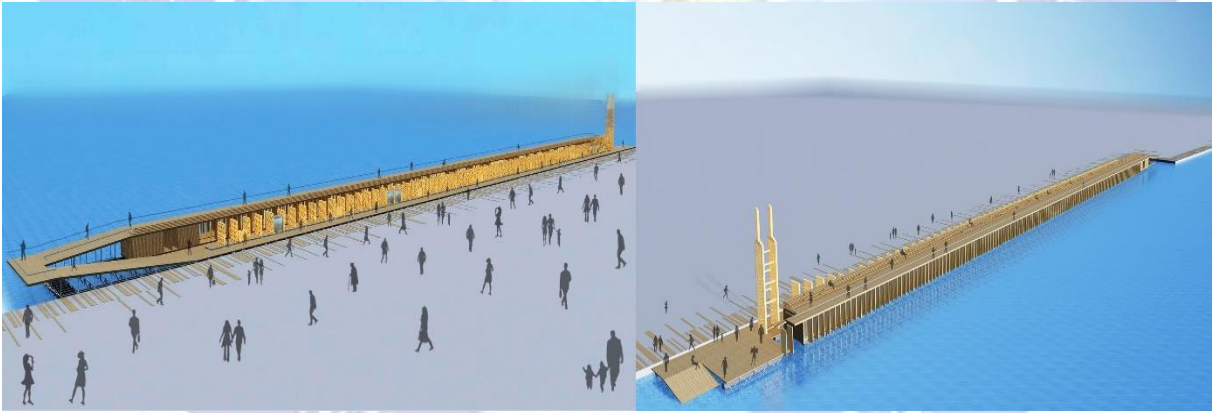
Erken dönem İslam mescitlerinde de görüldüğü üzere, namaz ibadetinin doğası gereği kible yönünde olması gerektiğinden ve en ön safta ibadet etmenin daha sevap olduğu inancı nedeniyle enine dikdörtgen bir planimetri ile kurgulanmıştır. Mescid-i Nebevi'den Selçuklu'nun son dönemine kadar bu kurgu devamlılık göstermektedir. Osmanlı'nın erken döneminde inşa edilen Bursa Ulu Cami örneğinde de bu planimetrik kurgunun devam

ettirildiği görülmektedir. Karahanlılar döneminde mimari bir eleman olarak öne çıkan kubbenin kullanıldığı camiler, Mimar Sinan'ın geliştirdiği merkezi planlı büyük camilerin temelini oluşturmuştur. Bu oluşum Osmanlı döneminde üretilen İslam tapınma mekânlarının omurgasında devam ettirilmiştir.

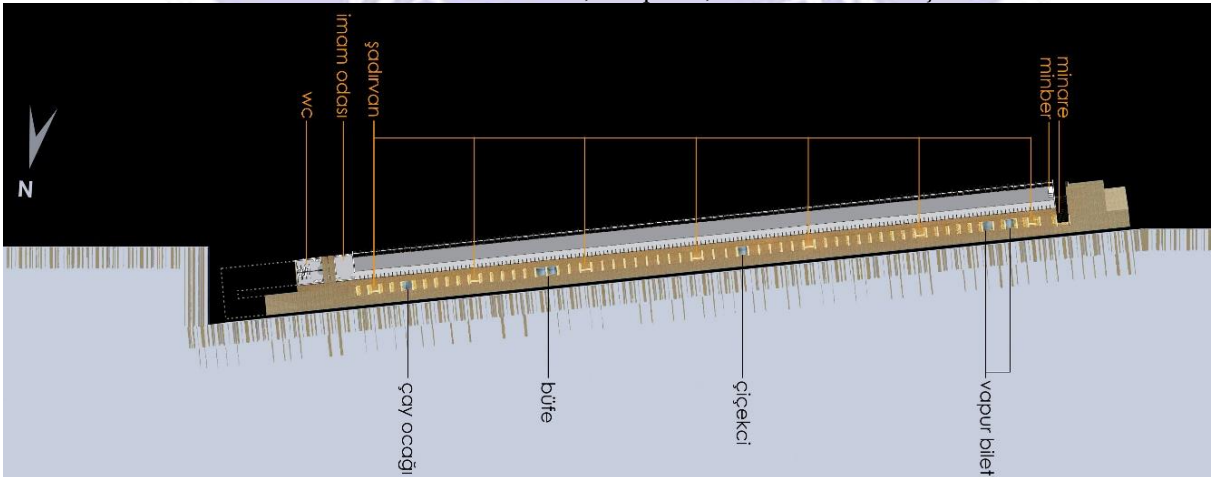
Tarihsel olarak ibadet mekânlarının gelişim süreci incelendiğinde; İslamiyet ilk tebliğ edildiği zamanlarda ibadet mekânları, tapınma eyleminin yapılabilmesi ihtiyacını temel alıp gündelik hayatı örgütlerken, sonraki İslami toplumlarda bulunduğu coğrafyanın kültürüne özgü ayinsel, siyasal ve sosyal durumları örgütleyen “cami” olarak kurumsallaştığı görülmektedir. Cami, konumu ve kendisiyle birlikte önerdiği “şeyler” ile İslam kentlerinde gündelik hayatın sergilendiği bir sahne olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde kentin ilişkilerinin hemen yanı başında olmalı ve bir kent mekânı önermelidir. Camiye nereden gireceğimiz, girdiğimizde ne kadar ilerleyeceğimiz ve nasıl saf tutacağımız önemlidir.

Grabar, mihrap ekseninin cami formunun çevresinde gelişebileceği bir çeşit iskelet ya da belkemiği olduğunu ifade eder. (Grabar O.) Bu bağlamda; İzmit Körfezi'nin güneye bakan kıyı şeridinde kurgulanan İskele Cami Tasarımı, enine dikdörtgen planimetrik bir kurgu ile mihrap eksenlerini çoğaltarak cami ile kent arasında ki aralığı arttırmakta ve kentin aktif yaşantısına – gündelik hayatına- dahil olmayı hedeflemektedir. Caminin kente bakan yüzey alanının enine dikdörtgen plan kurgusu ile artırılması ile konvansiyonel olanın dışında mekânsal durumlar oluşturacağı öngörülmektedir.

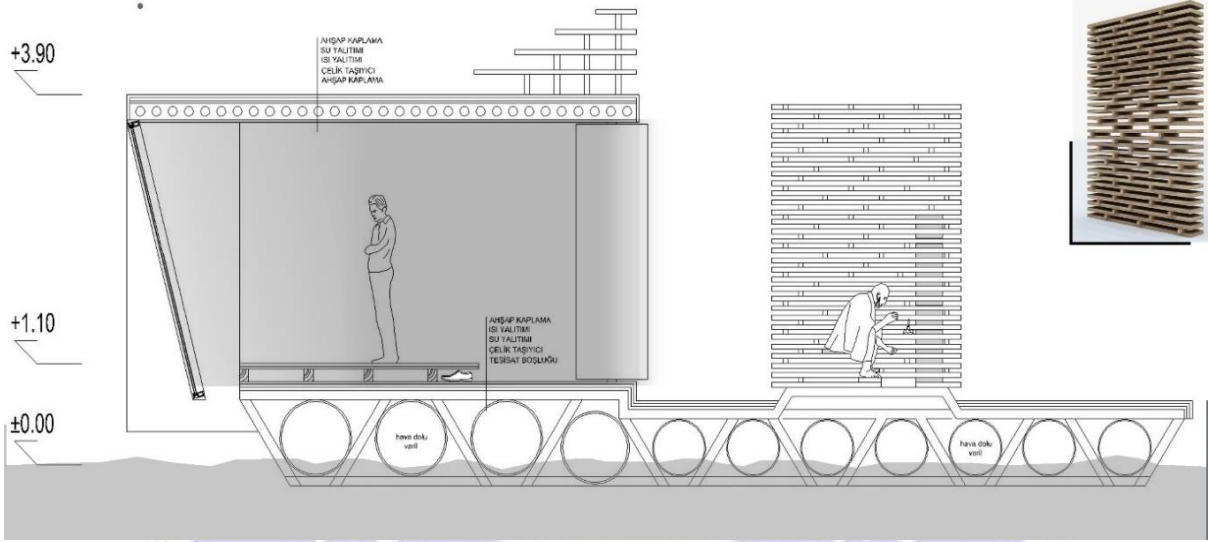
Seccadenin kendisi ya da tapınma mekânının zemini tasarlanabilir bir öğedir. Bu yargı bir tasarım parametrisi olarak değerlendirilmiş ve su-zemin önerisi ile yüzen bir cami tasarlamak tahayyül edilmiştir. İbadetin en yalın haline inilmesi ve herkesin en ön safta olduğu bir kullanım biçimi, tasarımın temel dayanak noktası olmuştur.

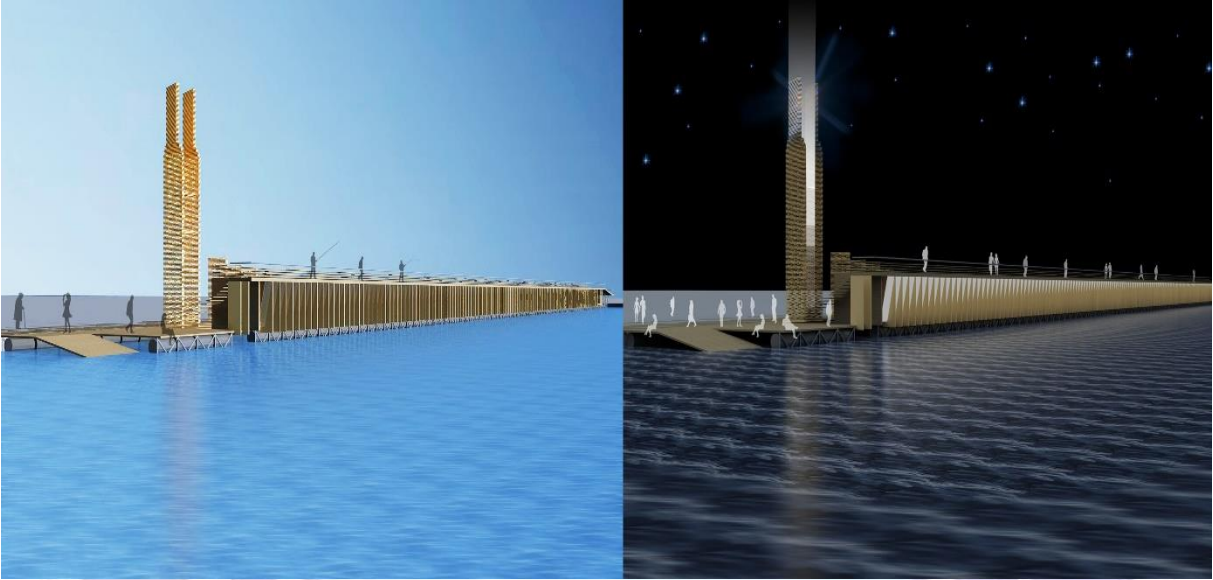
Resim 4. İskele Cami Tasarımı, Perspektif, İbrahim Türkeri Arşivi

Resim 5. İskele Cami Tasarımı, Plan, İbrahim Türkeri Arşivi

Resim 6. İskele Cami Tasarımı, Kesit, İbrahim Türkeri Arşivi

Resim 7. İskele Cami Tasarımı, Gündüz ve Gece, İbrahim Türkeri Arşivi

Resim 8. İskele Cami Tasarımı, İç Mekân, İbrahim Türkeri Arşivi

5. SONUÇ

İslam tapınma mekânlarının hacmini tanımlayan kubbe ve bu doğrultuda kurgulanan kare plan şeması, “merkezde toplanma” durumuna işaret etmektedir. Bu merkezi plan, bir odak noktasına işaret etmekte ve orayı özelleştirmektedir. İslam dininin ibadet mekânında mekândaki bu farklılaşma tartışmaya açıktır. İslam kültürüne göre mekândaki bu hiyerarşi yeniden sorgulanabilir mi?

Bununla birlikte, tarihsel süreç içerisinde insanoğlunun sosyal, kültürel – ekonomik ve teknik açıdan yol aldığı mesafe ile cami yapısının tipolojik olarak geçirdiği değişim hızı paralellik göstermemektedir. İslam tapınma mekânı tasarımları tipolojik plan kalıplarının ve litürjik öge yorumlarının ötesine geçememektedir. Oysa içinde bulunulan modern dünya düzeninde insanoğlunun düşünsel güzergâhı, içinde bulunduğu algı bulutu ve mekân tüketimine ilişkin alışkanlıkları büyük bir dönüşüm içerisinde. İslam medeniyetinin en önemli göstergesi olan cami yapılarının yeniden tasarlanması, sadece planimetrik kurgularının ele alınışıyla bile çok “şey” vadetmektedir. **İskele Cami Tasarımı** da, enine dikdörtgen plani kurgusuyla bu arayışın içerisinde.

KAYNAKLAR

- Apak, A., (2013). Ashab-ı Kiram, 2. Baskı, Ensar Neşriyat Yayınevi, İstanbul.
- Burckhardt, T., (2013). İslam Sanatı Dil ve Anlam, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, tercüme Turan Koç, İkinci Baskı, İstanbul.
- Creswell, K.A.C., (1968). Short Account of Early Muslim Architecture, Penguin Books, London.
- Grabar, O., (2010). İslam Sanatının Oluşumu, 4. Baskı, Pusula Yayıncılık, İstanbul.
- Güç, A., (1999). Dinlerde Mabet ve İbadet, 1. Baskı, Esra Fakülte Kitabevi, İstanbul.
- Güç, A., (1992). İlahi Dinlerde Ma'bed, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Hamidullah, M., (1984). İslam Müesseselerine Giriş, 2. Baskı, Beyan Yayıncılık, İstanbul.
- Hz. Muhammed'in Medine'deki evi ve mescidi (Mescid-i Nebevi), A Bibliography of The Architecture, Arts And Crafts Of Islam, K.A.C. Creswell.
- İskele Cami Tasarımı, Cami Mimarisi Üzerine Fikir Yarışması, 2010, Kayseri, Proje Müellifi: İbrahim Türkeri.
- Kuban, D., (1988). “Sinan'ın Dünya Mimarisindeki Yeri.” Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri, İstanbul.
- Kuran-ı Kerim Türkçe Meâli (2011). 12. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Kaynak Eserler, Ankara.
- Ölmez, E., Uysal, S., Ceylan Yılmaz N., (2012). Sanat Tarihi 2, 6. Baskı, MEB Devlet Kitapları, Ankara.
- Özel, K., (2012). İslam Tapınma Yapısını Kuran Öğelerin Ardışık Zamanlı Ontolojik Analizi, 1. Ulusal Cami Mimarisi Sempozyumu, İstanbul.
- Tiryaki, Y., (2010). İstanbul'un 100 Namazgâhı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul.
- Yetkin, S.K., (1959). İslam Mimarisi, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.